

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

13.11.2025. Nr. 1-6/7

Latvijas Republikas Satversmes tiesai
tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Par pieaicināto personu lietā Nr. 2025-23-01

Satversmes tiesa 2025.gada 4.jūlijā ir ierosinājusi lietu Nr.2025-23-01 "Par Fiziskās personas atbrīvošanas no parādsaistībām likuma 4.panta pirmās daļas 2.un 5.punkta un 5.panta pirmās daļas 2.punkta un 2.¹daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1.pantam un 105.panta pirmajiem trim teikumiem", turpmāk - lieta Nr.2025-23-01, pēc SIA "GelvoraSergel", turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja, pieteikuma (ieteikums Nr.112/2025), turpmāk – Pieteikums.

Pieteikumā Pieteikuma iesniedzēja ir lūgusi atzīt Fiziskās personas atbrīvošanas no parādsaistībām likuma, turpmāk – Atbrīvošanas likums, 4.panta pirmās daļas 2.un 5.punktu un 5.panta pirmās daļas 2.punktu un 2.¹daļu, turpmāk kopā – Apstrīdētās normas, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes, turpmāk – Satversme, 1.pantam un 105.panta pirmajiem trim teikumiem. Pieteikuma iesniedzēja ir norādījusi, ka likumdevējs Apstrīdētās normas ir pieņēmis neievērojot Saeimas kārtības rullja 94.pantu un 96.panta pirmās daļas 1.punktu, nav tikušas ievērotas Eiropas Savienības tiesību normas, Apstrīdētajām normām nav leģitīmā mērķa un tās neatbilst samērīguma principam.

Latvijas Republikas Saeima, turpmāk – Saeima, atbildes rakstā, turpmāk – Atbildes raksts, ir norādījusi, ka Apstrīdētās normas atbilstot gan Satversmes 1.pantam, gan arī Satversmes 105.panta pirmajiem trim teikumiem, jo pilnībā ievērota Saeimas kārtības rullī noteiktā kārtība un parlamentārās tradīcijas, nav pārkāptas Eiropas Savienības tiesības, Apstrīdēto normu leģitīmais mērķis ir sabiedrības labklājības un citu cilvēku tiesību aizsardzība, kā arī tās atbilst samērīguma principam.

Ar Satversmes tiesas 2025.gada 14.oktobra lēmumu lietā Nr.2025-23-01, turpmāk – Lēmums, esmu atzīta par pieaicināto personu un līdz 2025.gada 14.novembrim aicināta rakstveidā izteikt viedokli par jautājumiem, kuriem var būt nozīme lietā Nr.2025-23-01, kā arī atbildēt uz šādiem jautājumiem: “2.1. Cik liels personu skaits atbilst Atbrīvošanas likuma 4. panta pirmās daļas 5. punkta un tā apakšpunktos noteiktajiem kritērijiem? 2.2. Kādi ir to personu, kas atbilst Atbrīvošanas likuma 4. panta pirmās daļas 5. punkta un tā apakšpunktos noteiktajiem kritērijiem, vidējie ienākumi? 2.3. Vai personas, kas atbilst Atbrīvošanas likuma 4. panta pirmās daļas 5. punkta un tā apakšpunktos noteiktajiem kritērijiem, uzskatāmas par tādām, kuru iespējas nokārtot parādsaistības ir ierobežotas? 2.4. Kādi apsvērumi var būt pamatā vienas personu grupas — sociāli mazaizsargātu personu — finansiālai atbalstīšanai, ierobežojot citas personu grupas — šo personu kreditoru — tiesības uz īpašumu? Proti, kādi apsvērumi var būt pamatā konkrētas personu grupas tiesību uz īpašumu ierobežošanai nolūkā izpildīt valstij Satversmes 109. un 110. pantā noteiktos pienākumus?”

Ievērojot iepriekš minēto, ar šo Satversmes tiesas uzmanība tiek vērsta uz turpmāk secīgi izklāstītajiem argumentiem un apsvērumiem, kuriem varētu būt nozīme lietā Nr. 2025-23-01.

Sākotnēji vēršu Satversmes tiesas uzmanību uz to, ka manā rīcībā nav oficiālas un ticamas informācijas, lai varētu sniegt pienācīgu atbildi uz Lēmuma 2.1., 2.2., 2.3.jautājumu. Tādēļ turpmāk izklāstīti citi argumenti un apsvērumi, kas ir attiecināmi uz lietu Nr.2025-23-01.

1.Apstrīdētās normas

Atbrīvošanas likums ir ticis pieņemts 2021.gada 15.jūnijā un ir stājies spēkā 2022.gada 1.janvārī. Minētajā likumā ir tikuši izdarīti tikai vieni grozījumi. Proti, 2024.gada 19.decembrī Saeima ir pieņēmusi likumu “Grozījumi Fiziskās personas atbrīvošanas no parādsaistībām likumā”, kas ir stājies spēkā 2025.gada 21.janvārī.

Tādejādi Atbrīvošanas likuma 4.panta pirmās daļas 2. un 5.punkts noteic:

“Fiziskās personas atbrīvošanas no parādsaistībām subjekts (turpmāk arī — parādnieks) var būt fiziskā persona, ja vienlaikus pastāv visi šādi nosacījumi:

[..]

- 2) pieteikuma iesniegšanas dienā konstatējams, ka fiziskās personas vidējie ienākumi mēnesī pēdējo 12 mēnešu laikā, neskaitot līdzekļus 15 procentu apmērā no valstī noteiktās minimālās

mēneša darba algas par katru apgādībā esošo bērnu, nepārsniedz valstī noteiktās minimālās mēneša darba algas apmēru, reizinot ar koeficientu 1,5;

[..]

5) fiziskajai personai pēdējo 36 mēnešu laikā pirms pieteikuma iesniegšanas vismaz trīs mēnešus ir bijis trūcīgā vai maznodrošinātā mājsaimniecībā esošās personas statuss vai arī persona atbilst kādai no šādām pazīmēm:

- a) tai ir piešķirta invaliditātes pensija, vecuma pensija vai valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts, kas atbilst Valsts sociālo pabalstu likuma 13. panta pirmās daļas 1. un 2. punktā minētajam gadījumam,
- b) tai ir vismaz trīs bērni, to skaitā audžuģimenē ievietoti, aizbildnībā esoši, kā arī bērni pēc pilngadības sasniegšanas līdz 24 gadu vecumam, ja viņi iegūst vispārējo, profesionālo vai augstāko izglītību vai 11 mēnešus pilda valsts aizsardzības dienestu,
- c) tās aprūpē ir bērns ar invaliditāti.”

Atbrīvošanas likuma 5.panta pirmās daļas 2.punkts paredz, ka:

“Parādniekam var piemērot fiziskās personas atbrīvošanu no parādsaistībām, ja vienlaikus pastāv visas šādas pazīmes:

[..]

2) visu parādsaistību pamatparāda un blakus saistību kopējais apmērs nepārsniedz 5000 euro;

[..].”

Atbrīvošanas likuma 5.panta 2.¹daļa noteic, ka:

“Uz parādsaistībām, kuras radušās no pārsnieguma kredīta, kredītkaršu, kredītlīniju vai līdzīga kreditēšanas pakalpojuma, netiek attiecināta šā panta otrās daļas 3. punkta prasība par to segšanu ne mazāk kā 20 procentu apmērā.”

No tā secināms, ka Pieteikuma iesniedzēja ir apstrīdējusi atsevišķu nosacījumu fiziskās personas atbrīvošanai no parādsaistībām un vienas pazīmes, lai fizisku personu atbrīvotu no parādsaistībām, atbilstību Satversmes 1.pantam un 105.panta pirmajiem trim teikumiem.

2. Ar Apstrīdētajām normām noteiktā Satversmes 105.pantā garantēto pamattiesību ierobežojuma raksturojums

Satversmes 105. pantā noteiktās tiesības uz īpašumu ir visas mantiska rakstura tiesības, kuras persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas (sk. Satversmes tiesas 2011.gada 30.marta sprieduma lietā Nr.2010-60-01 17.1.punktu, Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 15.2. punktu). Minētā konstitucionālā ranga garantija ietver īpašnieka tiesības izmantot viņam piederošo īpašumu pēc saviem ieskatiem, kā arī gūt no tā ekonomisku labumu (sk. Satversmes tiesas 2024. gada 3. jūlija sprieduma lietā Nr. 2022-44-01 14.2.punktu). Jāuzsver, ka Satversmes tiesa ir tieši atzinusi, ka prasījuma tiesības par saistību izpildi ietilpst jēdziena "īpašums" saturā Satversmes 105.panta izpratnē (sk. Satversmes tiesas 2011.gada 30.marta spriedumu lietā Nr.2010-60-01 17.punktu). Satversmes tiesas praksē vairākkārt ir atzīts, ka īpašuma tiesību saturā citastarp ietilpst dažādi prasījumi, kuru izpildi persona varētu pieprasīt, pastāvot skaidram tiesiskajam pamatam (sk. Satversmes tiesas 2010. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-12-03 7. punktu, Satversmes tiesas 2011.gada 8.aprīļa sprieduma lietā Nr.2010-49-03 15.punktu).

Latvijas konstitucionālā tiesa ir atzinusi, ka: "Arī personas naudas līdzekļi ir tiesību uz īpašumu objekts (sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 15.2. punktu). Tādējādi patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzēju finanšu līdzekļu aizsardzība ietilpst Satversmes 105. panta pirmajā un trešajā teikumā nostiprināto tiesību uz īpašumu tvērumā" (sk. Satversmes tiesas 2025.gada 30.maija lēmumu par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2024-19-01 15.punktu).

Lietā Nr. 2025-23-01 sākotnēji nozīme piešķirama ar Apstrīdētajām normām noteiktā pamattiesību ierobežojuma vērtējumam pēc būtības.

Kā secināms no Pieteikuma, tad Pieteikuma iesniedzēja ir Parādu ārpustiesas atgūšanas likumā noteiktajā kārībā licencēts parādu atgūšanas pakalpojumu sniedzējs, kas uz cesijas pamata prasījuma tiesības iegādājas no patērētāju kreditēšanas pakalpojumu sniedzējiem un tās realizē (sk. Pieteikuma 111.punktu). Pieteikuma iesniedzējas peļņu no iegādātajiem parādu portfeļiem veido starpība starp faktiski atgūto naudas summu un portfeļa iegādes un apkalpošanas izmaksām (sk. Pieteikuma 38.punktu). Tādējādi secināms, ka Pieteikuma iesniedzēja veic normatīvajos aktos

noteiktu komercdarbību uz speciālas licences pamata, kas ietilpst Satversmes 105.pantā noteikto tiesību uz īpašumu tvērumā.

Kā uzsvērusi Satversmes tiesa, tad “Lai izvērtētu apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 105. pantam, ir nepieciešams konstatēt cēloņsakarību starp apstrīdētajām normām un personai radītajām negatīvajām mantiskajām sekām.” (sk. Satversmes tiesas 2011.gada 30.marta sprieduma lietā Nr.2010-60-01 17.3.punktu).

Apstrīdēto normu ietekme uz Pieteikuma iesniedzējas mantiskajām interesēm ir aplūkojama kā no Atbrīvošanas likuma mērķa un satura, tā arī visas Latvijas tiesību sistēmas pozīcijām.

Atbrīvošanas likuma sākotnējais mērķis, ievērojot tā 1.panta saturu, tika izteikts šādi: “Likuma mērķis ir veicināt fiziskās personas, kurai ir vai ir bijis trūcīgā vai maznodrošinātā mājāsaimniecībā esošās personas statuss, maksāspējas atjaunošanu un finanšu pratības stiprināšanu, nosakot principus un procedūras fiziskās personas atbrīvošanai no parādsaistībām, kuras radušās no patērētāja kreditēšanas līguma Patērētāju tiesību aizsardzības likuma izpratnē un kurām iestāties izpildes pienākums, un tādējādi veicināt personas līdzdalību ekonomiskajā vidē.”

Pašlaik Atbrīvošanas likuma 1.pants noteic, ka: “Likuma mērķis ir veicināt fiziskās personas maksāspējas atjaunošanu, finanšu pratības stiprināšanu un personas līdzdalību ekonomiskajā vidē, nosakot principus un procedūras fiziskās personas atbrīvošanai no parādsaistībām, kuras radušās no patērētāja kreditēšanas līguma Patērētāju tiesību aizsardzības likuma izpratnē un kurām iestāties izpildes pienākums.”

Tātad secināms, ka ar veiktajiem grozījumiem Atbrīvošanas likumā, tā mērķis ir ticis paplašināts, jo likums vairs neattiecas tikai uz fiziskām personām, kurām ir vai ir bijis trūcīgās vai maznodrošinātās mājāsaimniecībā esošās personas statuss patērētāju kreditēšanas kontekstā, bet tiek aptvertas arī citas personu grupas. Jāuzsver, ka likumdevējs Atbrīvošanas likumu ir attiecinājis tikai uz tādu fizisku personu atbrīvošanu no saistībām, kas radušās no patērētāju kreditēšanas līguma Patērētāju tiesību aizsardzības likuma izpratnē. Tas nozīmē, ka ar Atbrīvošanas likumu lielāka regulatīvā slodze un valsts iejaukšanās privāttiesiskajās attiecībās ir konstatējama attiecībā uz vienas specifiskas jomas – patērētāju kreditēšanas – vienu nozīmīgu aspektu, proti, patērētāja pienākumu izpildīt savas mantiska rakstura saistības pret kreditoru. Jāuzsver, ka šāda iejaukšanās izpaužas noteiktiem nosacījumiem atbilstoša patērētāja atbrīvošanā no saistībām, ja konstatējamais likumā noteiktas pazīmes un pienācīgi īstenota paredzētā procedūra.

Patērētāju kreditēšana ir privāttiesiskas attiecības starp noteiktiem tiesību subjektiem. Tiesību normatīvie akti paredz zināmus priekšnoteikumus gan tiesību subjektiem, kas iesaistīti patērētāju kreditēšanā, gan arī pašām tiesiskajām attiecībām kā tādām.

Lietā Nr.2025-23-01 ir īpaši jāakcentē mantas jēdziena nozīme gan attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju, gan arī sasaistē ar Apstrīdētajām normām.

Kā pamatoti norādīts tiesību zinātnē, tad jēdziena “manta” īstā nozīme skaidrojama kā “tiesību kopība” (bezķermenisku lietu kopība, jeb “tiesību kopība” Civillikuma 849.panta pirmās daļas izpratnē), kura pieder vienam subjektam ar iespēju to “pārvērst” naudā. (Kalniņš E. Mantas jēdziens civiltiesībās. Juridiskā zinātne, 2010, nr.1, 143.lpp.) Manta nav uzskatāma par patstāvīgu tiesību objektu, tā nevar būt par īpašuma tiesību priekšmetu, jo: “”Manta” ir vienīgi visaptverošs visu vienam tiesību subjektam piederošo naudā novērtējamo tiesību apzīmējums”. (Kalniņš E. Mantas jēdziens civiltiesībās. Juridiskā zinātne, 2010, nr.1, 144.lpp.)

Juridiskajā literatūrā ir norādīts, ka: “Tagadnes tiesības skatās uz saistību kā uz mantu. Tā kā manta apgrozās, tad tagadnes tiesības atļauj arī saistībām apgrozīties. [...] Saistību apgrozīšanai, tālāk nodošanai tieši kalpo cesija. [...] Šeit jāievēro, ka tieši vecais prasījums, vecā saistība tiek nodota tālāk – jauns prasījums nedzimst.” (sk. Čakste K. Civiltiesības. Lekcijas. Raksti. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 159.lpp.).

Prof. K. Torgāns savulaik ir norādījis, ka cesijas noderīgums izriet no tā, ka kreditora prasījumam pret parādnieku ir noteikta ekonomiska vērtība, proti, kreditors ir tiesīgs saņemt saistības izpildījumu, un šai tiesībai arī pirms izpildījuma ir zināma vai nosakāma cena (sk. Torgāns K. Saistību tiesības. I daļa. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 155.lpp.).

Tātad secināms, ka uz cesijas pamata iegūtās prasījuma tiesības pret parādniekiem, kas uzņēmušies saistības patērētāju kreditēšanas ietvaros, ir Pieteikuma iesniedzējas mantas sastāvdaļa, kas ir īpašums Satversmes 105.panta izpratnē. Šīs tiesības, likumdevējam ar Apstrīdētajām normām paredzot nosacījumus un pazīmes fiziskas personas atbrīvošanai no saistībām, ir tikušas ierobežotas, jo Apstrīdētās normas rada personai negatīvas mantiskās sekas. Tātad ir konstatējams tas, ka pastāv cēloņsakarība starp Apstrīdētajām normām un Pieteikuma iesniedzējai radītajām negatīvajām mantiskajām sekām.

Apstrīdētās normas un Pieteikuma iesniedzējai radītais īpašuma tiesību ierobežojums ir apskatāms ne tikai Atbrīvošanas likuma kontekstā vien, bet vienlaikus tās vērtējamās visas Latvijas tiesību sistēmas ietvarā.

Latvijas tiesību sistēmas viens no pamatprincipiem ir taisnīgums, kam ir savas izpausmes formas arī civiltiesību jomā.

Civillikums, ievērojot nepieciešamību nodrošināt taisnīgumu, ļauj novērst situācijas, kurā kāds ir iedzīvojis uz cita rēķina (sk. Torgāns K. Saistību tiesības. II daļa. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 310.lpp.). Civillikuma: “2369.-2392.panta noteikumu primārais uzdevums tomēr ir nevis prasītāja mantas iepriekšējā stāvokļa atjaunošana, bet gan atbildētāja mantas neattaisnota pieauguma novēršana.” (sk. Balodis K. Iepriekšējās piezīmes. No grām.: Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Mans īpašums, 2000, 648.lpp.). Tātad Civillikuma regulējums paredz noteikumus, lai novērstu tiesību subjektu mantas neattaisnotu pieaugumu. No tā secināms, ka likums vispārīgi ir pret viena tiesību subjekta mantas pieaugumu uz cita tiesību subjekta rēķina.

Neraugoties uz to, protams, ir jāuzsver, ka noteiktu nozīmīgu interešu vārdā likumdevējs ir paredzējis specifiskus noteikumus, kas noteiktos apstākļos paredz mantas pāreju no viena subjekta uz citu bez šķietamas mantiskās ekvivalences.

Nolūkā nodrošināt skaidrību un novērst nenoteiktību mantiskajās attiecībās, likumdevējs ir paredzējis saistību izbeigšanos ar noilgumu (sk. Torgāns K. Saistību tiesības. I daļa. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 276. – 277.lpp.). Tādējādi izbeidzas ne vien prasības tiesība, bet arī pati saistību tiesība (sk. Turpat, 283.lpp.).

Piemēram, Kredītiestāžu likuma 71.panta pirmā daļa noteic, ka: “Klients zaudē prasījuma tiesības pret kredītiestādi, ja 60 gadu laikā nav veikti nekādi darījumi ar šo noguldījumu.” Tātad var secināt, ka noteiktos gadījumos noguldījums kļūst par kredītiestādes mantas sastāvdaļu, bet klienta prasījuma tiesības pret kredītiestādi attiecībā uz šo noguldījumu zūd, ja notecējis likumā paredzētais noilguma termiņš.

Var atrast piemērus arī tam, ka likumdevējs ierobežo personu iespējas īstenot restitūciju mazvērtīgu lietu pārdošanas gadījumā. Proti, Civillikuma 1622.pants noteic, ka: “Līguma atcēluma prasības mērķis ir tas, lai pārdoto lietu ņemtu atpakaļ un atdotu par to saņemto maksu vai citu

kādu pretizpildījumu.” Šādu prasību var celt, ja lietai piemīt trūkumi. Ja tiesa šādu prasību apmierina, tad pusēm zūd tiesiskais pamats uz iegūto lietu un saņemto samaksu (sk. Torgāns K. komentārs Civillikuma 1622.pantam. No grām.: Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Mans īpašums, 2000, 136.lpp.). Neraugoties uz norādīto regulējumu, kas ir vērsts uz taisnīguma nodrošināšanu civiltiesiskajā apgrozībā, Civillikuma 1621.pants tieši paredz, ka: “Pārdodot mazvērtīgas lietas, līguma atcēluma prasība nav pieļaujama.” Domājams, ka šāds noteikums paredzēts tiesu sistēmas noslodzes mazināšanai, taču vienlaikus tā ir zināma atkāpe no mantiskās ekvivalences un taisnīguma principa.

Lietā Nr.2025-23-01 ir ārkārtīgi nozīmīgi akcentēt to, ka mantiskās ekvivalences princips dominē civiltiesībās (sk. Sinaiskis V. Latvijas civiltiesību apskats. Lietu tiesības. Saistību tiesības. Rīga: Latvijas Juristu biedrība, 1996, 215.lpp.). Tas nozīmē, kā atkāpes no tā ir pamatojamas ar nozīmīgu leģitīmu mērķi vai tiesiskās attiecības dabu, piemēram, atsavinājumu bez atlīdzības, kas spilgti redzams dāvinājuma gadījumā.

Ar regulatīvo mehānismu palīdzību likumdevējs mēdz iejaukties civiltiesiskajās attiecībās, lai sasniegtu noteiktus mērķus, piemēram, līdzsvarotu līguma dalībnieku stāvokli, rūpētos par mazāk aizsargāto subjektu interesēm. Tas redzams darba tiesībās un arī patērētāju tiesībās, kas ir domātas tam, lai mazinātu līguma dalībnieku faktiskās nevienlīdzības nelabvēlīgās sekas. (sk. Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 46.lpp.). Arī maksātnespējas process, kas primāri ir vērsts uz to lai veicinātu finansiālās grūtībās nonākušā parādnieka saistību izpildi un, ja iespējams, maksātnespējas atjaunošanu, paredz zināmas atkāpes no mantiskās ekvivalences principa.

Maksātnespējas likuma 128.panta trešā daļa paredz, ka fiziskās personas maksātnespējas process sastāv secīgi no bankrota procedūras un saistību dzēšanas procedūras. Minētā panta piektā daļa noteic, ka: “Saistību dzēšanas procedūras ietvaros parādnieka ienākumi tiek novirzīti kreditoru prasījumu apmierināšanai, un pēc saistību dzēšanas procedūras termiņa beigām tiek dzēstas šīs procedūras ietvaros nesegtās saistības.”

Tātad civiltiesībās, kurās dominē mantiskās ekvivalences jeb atlīdzības princips, likumdevējs, pamatojot to ar noteiktu leģitīmu mērķi, mēdz iejaukties veidā, kas paredz mantas pāreju no viena subjekta uz citu, kas nebalstās uz mantisko ekvivalenci. Šāda atziņa nešaubīgi ir jāskata kontekstā

gan ar nozīmīgu mērķi, kura vārdā likumdevējs rada atkāpes no civiltiesiskās apgrozības pamatprincipiem, gan arī ar visu iesaistīto tiesību subjektu interešu līdzsvara ievērošanu.

Lietā 2025-23-01 ir konstatējams tas, ka likumdevējs ir paredzējis atkāpes no mantiskās ekvivalences principa civiltiesībās, Apstrīdētās normas Pieteikuma iesniedzējai rada nelabvēlīgas mantiskās sekas, jo noteiktos apstākļos nav iespējama par atlīdzību uz cesijas pamata iegūto mantiski novērtējamo prasījumu tiesību īstenošana, kas ir Pieteikuma iesniedzējas mantas sastāvdaļa, kuru aizsargā Satversmes 105.pants. Tādejādi ir pamats vērtēt Apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 105.panta pirmajiem trim teikumiem.

3.Ar Apstrīdētajām normām noteiktā pamattiesību ierobežojuma atbilstības Satversmes 1.pantam un 105.panta pirmajiem trim teikumiem izvērtējums

Satversmes 1.pants noteic, ka “Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika.”

Satversmes 105.panta pirmie trīs teikumi tieši noteic, ka: “Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu.”

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, lai izvērtētu Satversmes 105.pantā noteikto pamattiesību ierobežojuma atbilstību Satversmei, ir jānoskaidro, vai tas ir noteikts ar likumu, vai tas noteikts leģitīma mērķa labad un vai tas atbilst samērīguma principam (sk. Satversmes tiesas 2013.gada 1.marta sprieduma lietā Nr.2012-07-01 15.punktu un tajā ietverto atsauci uz Satversmes tiesas 2007. gada 8. jūnija sprieduma lietā Nr. 2007-01-01 22. punktu).

3.1 Apstrīdētajās normās paredzētais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, vērtējot tiesību uz īpašumu ierobežojuma konstitucionalitāti, vispirms ir jāpārbauda, vai ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu un tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (sk. Satversmes tiesas 2024. gada 11. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2023-09-0106 18.punktu, 2024. gada 15. februāra sprieduma lietā Nr. 2023-04-0106 17. punktu). Kā savulaik norādījusi Latvijas konstitucionālā tiesa, tad pamattiesību ierobežojums atbilst kritērijam “noteikts saskaņā ar likumu”, ja: a) tas noteikts nacionālajās tiesībās; b) šāds likums personai ir pieejams; c) tas ir pietiekami skaidri formulēts (sk.

Satversmes tiesas 2009. gada 4. februāra sprieduma lietā Nr. 2008-12-01 10.1.punktu, Satversmes tiesas 2008. gada 22.decembra sprieduma lietā Nr. 2008-11-01 11.1.punktu).

Pieteikuma iesniedzēja ir norādījusi (sk. Pieteikuma 3.2.3.1.1.punktu), ka Apstrīdētās normas ir pieņemtas neievērojot Saeimas kārtības rullja 94.pantu un 96.panta pirmās daļas 1.punktu, jo likumprojektam, ar kuru virzīta Apstrīdēto normu pieņemšana, nav tikuši pievienoti un Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas un Saeimas sēdē netika apspriesti labklājības ministra priekšlikumi par Apstrīdētajām normām.

Saeima ir norādījusi (sk. Atbildes raksta 2.3.1.punktu), ka Apstrīdēto normu pieņemšanā ir tikusi ievērota normatīvajos aktos noteiktā procedūra un parlamentārās tradīcijas, kas nozīmē, ka pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu. Šāda nostāja balstīta tajā, ka Labklājības ministrijas 2024.gada 10.jūlija parlamentā iesniegtajā atzinumā, turpmāk – Atzinums, kurā lietoti vārdi “Labklājības ministrijas viedoklis un priekšlikumi” (Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS14/SaeimaLIVS14.nsf/0/15C31FBFC2D706FDC2258B560024D185?OpenDocument>) ietverta gan attiecīgās ministrijas nostāja par virzītajām izmaiņām Atbrīvošanas likumā, kā arī konkrēti priekšlikumi.

Šādai pieejai var pievienoties, ko pamato vairāki apsvērumi gan likumdošanas procesa, gan arī labklājības ministra iesniegtā Atzinuma kontekstā.

Satversmes 21.panta pirmais teikums noteic, ka: “Iekšējās darbības un kārtības noteikšanai Saeima izstrādā sev kārtības rulli.” Kā norādījis K. Dišlers, tad Saeimas kārtības rullis ir pieskaitāms Satversmei plašākā nozīmē (sk. Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 82.lpp. Šis likums noteic Saeimai saistošu procedūru likumdošanas procesam, kas ir ievērojama ikkatra likuma pieņemšanā.

Juridiskajā literatūrā likumdošanas procesa kontekstā ir norādīts, ka: “Viens no svarīgākajiem atbildīgās komisijas uzdevumiem ir iesniegto priekšlikumu par likumprojekta teksta grozījumiem apkopošana un izskatīšana” (sk. Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Papildināts un pārstrādāts izdevums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 300.lpp.).

Satversmes 63.pants noteic, ka: “Ministriem, ja arī viņi nav Saeimas locekļi, un ministru pilnvarotām atbildīgām valsts amata personām ir tiesība piedalīties Saeimas un tās komisiju sēdēs un iesniegt papildinājumus un pārlabojumus pie likumprojektiem.” No minētā panta izriet Ministru

kabineta leģislatīvā funkcija, kā arī tas, ka likuma apspriešanās Saeimā nepiedalās Ministru kabinets kā koleģiāls orgāns, bet gan atsevišķi ministri – sevišķi tie, uz kuru resoriem apspriežamais likumprojekts attiecas (sk. Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 147.lpp.). K. Dišlers Ministru kabineta īpašo lomu likumdošanas procesā ir sasaistījis arī ar attiecīgo ministriju kapacitāti gan to rīcībā esošo lietpratēju, gan arī nepieciešamās un pieejamās informācijas ziņā (sk. turpat).

Kā redzams no Atzinuma, tad tajā ietverti precīzi formulēti priekšlikumi par virzītajiem grozījumiem Atbrīvošanas likumā (sk. tabulas 4.,5. rindu), kā arī norādīta tikai attieksme pret to (sk. tabulas 1.-3.rindu).

Protams, var mulsināt, piemēram, Atzinuma tabulas 2.rindā ministrijas ietvertā norāde, ka: “Ierosinām personām ar invaliditāti nenoteikt atsevišķu izņēmumu, jo visas personas ar invaliditāti, kurām ir noteikts trūcīgā vai maznodrošinātā statuss, pēc esošā regulējuma var būt atbrīvošanas no parādsaistībām subjekti.” Neraugoties uz minēto, gan Atzinumā skaidri formulētie priekšlikumi, gan arī ministra un Ministru kabineta kā lietpratēja loma likumdošanas procesā var radīt pamatu atzīnai, ka pie apstākļiem, kuros ministrs būtu vēlējies iesniegt priekšlikumu par grozījumiem Atbrīvošanas likumā, šāds priekšlikums būtu formulēts tā, ka ne tikai atbildīgā Saeimas komisija, bet ikviena trešā persona, par to bez grūtībām varētu pārliecināties.

Tas nozīmē, ka par priekšlikumiem Saeimas kārtības ruļļa 94.panta un 96.panta pirmās daļas 1.punkta izpratnē var atzīt precīzi redakcionāli formulētu attieksmi par likumprojekta saturu, kas, ievērojot likumdošanas tehnikas prasības, izteikts ar nolūku precizēt esošu formulējumu likumprojektā, aizstāt esošu ar jaunu, ietvert tajā jaunu, proti, papildināt likumprojekta saturu, mainīt likumprojekta teksta izkārtojumu vai attiecīgā likumprojekta saturu noteiktā apmērā dzēst, kā arī veikt citas darbības ar likumprojektu atbilstoši likumdošanas praksei.

Tādejādi ne viss Atzinumā ietvertais saturs ir atzīstams par priekšlikumiem par virzītajiem grozījumiem Atbrīvošanas likumā.

No tā jānonāk pie atziņas, ka lietā Nr.2025 – 23-01 Apstrīdētās normas ir pienācīgā kārtībā pieņemtas, izsludinātas, publiski pieejamas, kā arī pietiekami skaidri un saprotami formulētas.

Tātad secināms, ka ar Apstrīdētajām normām noteiktais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

Pieteikuma iesniedzēja (sk. Pieteikuma 3.2.3.1.2.punktu) ir norādījusi, ka likumdevējs, pieņemot Apstrīdētās normas, nav ievērojis Eiropas Savienības, turpmāk – ES, tiesības, jo nav ievērojis prasības, kas izriet no Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas (ES) 2019/1023 (2019. gada 20. jūnijs) par preventīvās pārstrukturēšanas regulējumu, parādsaistību dzēšanu un diskvalifikāciju un ar pārstrukturēšanu, maksātnespēju un parādsaistību dzēšanu saistīto procedūru efektivitātes palielināšanas pasākumiem un ar ko groza Direktīvu (ES) 2017/1132, turpmāk – Direktīva 2019/1023.

Šajā kontekstā jāpievienojas Saeimas paustajai nostājai (sk. Atbildes raksta 2.3.1.punktu), ka Atbrīvošanas likums ir autonomas tiesisko pasākumu kopums, kas ir nošķirams no fiziskās personas maksātnespējas procesa, kā arī tas neizriet no ES tiesību aktiem, jo Latvijas valsts ir īstenojusi savu rīcības brīvību. Šādas norādes atbilst gan Direktīvas 2019/1023 1.panta 1.punkta mērķim un regulēšanas priekšmetam, gan arī tās 2.panta 2.punktā ietvertā jēdziena “maksātnespēja” izpratnei, kas nav ES autonomas tiesību jēdziens, bet jāskata dalībvalstu nacionālo tiesību izpratnē. Minēto apliecina arī Atbrīvošanas likuma anotācijā (Pieejama: <https://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/392F25B033207BAAC225854D003BC7A0?OpenDocument>) norādītais, ka: “Ņemot vērā minēto, šajā likumprojektā paredzētā fiziskās personas atbrīvošana no parādsaistībām ir ievērojami citādāka, nekā Maksātnespējas likumā ietvertā fiziskās personas maksātnespējas procesa norise. Tas arīdzan nozīmē, ka šajā likumprojektā ietvertās tiesības un pienākumi ir balstīti uz citu principu kopumu, nekā uzskaitīts Maksātnespējas likuma 6. pantā. Tamdēļ ir nepieciešams un ir samērīgi veidot atsevišķu normatīvo aktu, lai turklāt nodrošinātu, ka šā likumprojekta subjektiem ir nepārprotami skaidras tiesības un pienākumi.”

Tātad secināms, ka likumdevējs, pieņemot Apstrīdētās normas, nav pārkāpis pienākumu vērtēt to saderību ar ES tiesībām.

3.2 Ar Apstrīdētajām normām noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis

Ikvienu pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums ir nosakāms svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (sk. Satversmes tiesas 2011. gada 22. novembra sprieduma lietā Nr. 2011-04-01 16. punktu).

Kā minēts iepriekš, tad pašlaik Atbrīvošanas likuma mērķis, ievērojot tā 1.panta noteikumus, ir veicināt fiziskās personas maksātnespējas atjaunošanu, finanšu pratības stiprināšanu un personas līdzdalību ekonomiskajā vidē, nosakot principus un procedūras fiziskās personas atbrīvošanai no

parādsaistībām, kuras radušās no patērētāja kreditēšanas līguma Patērētāju tiesību aizsardzības likuma izpratnē un kurām iestāties izpildes pienākums.

Satversmes ievada ceturtajā rindkopā ir tieši norādīts, ka Latvija ir sociāli atbildīga valsts, kas balstās uz cilvēka cieņu, tā atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka: “No cilvēka cieņā balstītas sociāli atbildīgas valsts principa izriet valsts pienākums rūpēties par taisnīgu sociālo kārtību, mazinot sabiedrībā sociālās atšķirības, sekmējot sociālo iekļaušanu un katrai iedzīvotāju grupai sniedzot iespēju dzīvot tādu dzīvi, kas atbilst cilvēka cieņai. Sociālekonomiskās nevienlīdzības un nabadzības risku mazināšana ir būtiska arī valsts ilgtspējas aspektā.” (sk. Satversmes tiesas 2020. gada 10. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-07-03 15.1.punktu).

Tātad, pirmkārt, sociāli atbildīgas valsts princips uzliek pienākumu valstij rūpēties par indivīda sociālo un ekonomisko iekļaušanu, ekonomiskās atstumtības novēršanu un integrāciju ekonomiskajos procesos. Primāri valstij ir jārūpējas par mazāk aizsargāto personu grupu tiesību un interešu ievērošanu, nevienlīdzības radīto seku mazināšanu, kā arī iespēju jebkurai personai pārvarēt savas finansiālās grūtības. Satversmes 109.pants noteic, ka: “Ikvienam ir tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma, darbnespējas, bezdarba un citos likumā noteiktajos gadījumos.” Satversmes 110.pants paredz, ka: “Valsts aizsargā un atbalsta laulību — savienību starp vīrieti un sievieti, ģimeni, vecāku un bērna tiesības. Valsts īpaši palīdz bērniem invalīdiem, bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības vai cietuši no varmācības.” Tātad valsts konstitūcija ir noteikusi valsts pienākumu rūpēties par ikvienu sabiedrības locekli, taču par īpaši aizsargājamām ir uzskatāmas noteiktas personu grupas.

Kā norādījusi Satversmes tiesa, tad rūpēšanās par valsts un sabiedrības interešu ievērošanu tiesiskajās attiecībās primāri ir valsts pienākums, taču valsts nevar šo pienākumu pildīt, nesamērīgi ierobežojot kādas personu grupas tiesības (sk. Satversmes tiesas 2023. gada 2. maija sprieduma lietā Nr.2022-02-01 22.3.punktu).

Tādejādi valsts pienākuma – rūpēties par mazāk aizsargāto personu grupu interesēm – izpilde vispārīgi nebūtu pārlicama uz citiem tiesību subjektiem. To varētu pieļaut īpašos izņēmuma gadījumos un nozīmīga mērķa vārdā, ja vienlaikus tiek ievēroti visi tiesiskuma kritēriji, kā arī tiek sabalansētas iesaistīto indivīdu tiesības un intereses.

Aplūkotais valsts pienākums lietas Nr.2025-23-01 kontekstā, protams, ir cieši saistīts ar ikkatra sabiedrības locekļa individuālo atbildību par savu rīcību civiltiesiskajā apgrozībā un tās sekām.

Personu reintegrācija ekonomiskajā apritē un civiltiesiskajā apgrozībā nešaubīgi atbilst sociāli atbildīgas valsts konceptam, taču tā veicama tikai ar pienācīgiem līdzekļiem, kurus raksturo, pirmkārt, atbilstība visiem tiesiskuma kritērijiem, otrkārt, efektivitāte.

Jāpievienojas Saeimas viedoklim (sk. Atbildes raksta 2.3.2.punktu) par to, ka ar Apstrīdētajām normām noteiktajam pamattiesību ierobežojumam ir leģitīmi mērķi – sabiedrības labklājības aizsardzība un citu cilvēku tiesību aizsardzība.

Minēto apliecina likumdevēja vēlme ar noteiktu autonomu tiesisku līdzekļu kopuma palīdzību, atsvabinot noteiktu personu grupu no noteikta veida finansiālajām saistībām un veicinot to finanšu pratību, nodrošināt tās atgriešanos ekonomiskajā apritē. Šajā kontekstā ir jāuzsver, ka ar Atbrīvošanas likumu ieviestais tiesiskais mehānisms ir paralēls rīks fizisku personu maksātnespējas procesam, ar kura palīdzību likumdevējs ir centies risināt noteiktu kategoriju personu grūtības atkārtoti iekļauties ekonomiskajos procesos.

Tieši noteiktas personu grupas atgriešanās ekonomiskajā apritē kalpo gan šo personu interesēm, gan arī sabiedrības labklājības un citu personu tiesību aizsardzības interesēm.

Tātad secināms, ka ar Apstrīdētajām normām noteiktajam pamattiesību ierobežojumam ir leģitīmi mērķi.

3.3 Ar Apstrīdētajām normām noteiktā pamattiesību ierobežojuma samērīgums

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka nolūkā izvērtēt pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, pirmkārt, jāpārbauda, vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmo mērķu sasniegšanai, proti, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem šos mērķus var sasniegt (sk. Satversmes tiesas 2024. gada 11. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2023-09-0106 21. punktu). Jāvērš Satversmes tiesas uzmanība uz to, ka ar Apstrīdētajām normām izraudzītie līdzekļi kopumā paši par sevi nav piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai un ar šo regulējumu vien leģitīmo mērķi nevar sasniegt pienācīgā kvalitātē. Minēto pamato vairāki apsvērumi.

Pirmkārt, likumdevējs leģitīmā mērķa sasniegšanai ir izvēlējies fizisko personu atbrīvot no parādsaistībām, ja tā atbilst visiem citiem nosacījumiem un, ja pieteikuma iesniegšanas dienā

konstatējams, ka fiziskās personas vidējie ienākumi mēnesī pēdējo 12 mēnešu laikā, neskaitot līdzekļus 15 procentu apmērā no valstī noteiktās minimālās mēneša darba algas par katru apgādībā esošo bērnu, nepārsniedz valstī noteiktās minimālās mēneša darba algas apmēru, reizinot ar koeficientu 1,5. Tātad likumdevējs kā kritēriju, pēc kura vērtē iespējamību tiesību subjektu atbrīvot no parādsaistībām, ir paredzējis noteikta apmēra ienākumu gūšanu 12 mēnešu periodā. Tas nozīmē, ka likumdevējs ar šo nosacījumu, ja tas tiek vērtēts atrauti no prasības par to, lai fiziskajai personai pēdējo 36 mēnešu laikā pirms pieteikuma iesniegšanas vismaz trīs mēnešus būtu bijis trūcīgā vai maznodrošinātā mājsaimniecībā esošās personas statuss, ko Apstrīdētās normas pieļauj, ja iestājas kaut viens no citiem alternatīvajiem kritērijiem, nesasaista fiziskās personas mantisko stāvokli ar iespējamību un nepieciešamību to atbrīvot no parādiem. Minētais apliecina kļūdainu likumdevēja pieeju, jo mērķa sasniegšanai – personas atgriešanai ekonomiskajā aprītē – netiek pielietots pienācīgs līdzeklis. Proti, šis līdzeklis neattiecas uz personas mantisko stāvokli, bet tikai vienu no faktoriem, kas to var ietekmēt – noteikta līmeņa ienākumiem zināmā laika periodā.

Otrkārt, likumdevējs kā alternatīvas pazīmes tam, ka fiziskajai personai pēdējo 36 mēnešu laikā pirms pieteikuma iesniegšanas vismaz trīs mēnešus ir bijis trūcīgā vai maznodrošinātā mājsaimniecībā esošās personas statuss, Apstrīdētajās normās ir noteicis invaliditātes pensijas, vecuma pensijas vai valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņemšanas faktu, personas bērnu skaitu, kā arī faktu, ka noteikta fiziskā persona aprūpē bērnu ar invaliditāti.

Nešaubīgi, ka visas minētās pazīmes var ietekmēt fiziskās personas mantisko stāvokli vai spēju gūt ienākumus, taču tas pats par sevi nevar kalpot par pamatu atziņai, ka visos gadījumos attiecīgā tiesību subjekta mantiskais stāvoklis ir tāds, kas liedz segt savus parādus. Proti, neviena no šīm pazīmēm pati par sevi nevar tikt izmantota, lai pārliecinātos par noteiktas personas mantisko stāvokli, kas var būt vienīgais kritērijs, pēc kura taisnīgi un tiesiski var identificēt tos subjektus, kuriem ir nepieciešams atbalsts veidā, kādu ir noteicis likumdevējs Atbrīvošanas likumā.

Apstrīdētās normas nav piemērotas leģitīmā mērķa sasniegšanai, jo tās nenodrošina tās sociālās grupas ekonomiskās atstumtības risku novēršanu, kuras interesēs regulējums Atbrīvošanas likumā ir radīts. Apstrīdētās normas nenodrošina pienācīgu tiesisko kārtību tādu subjektu, kam patiesi nepieciešams valsts atbalsta mehānisms, lai pastāvētu iespēja atgriezties ekonomiskajā aprītē, nošķiršanai no tiem indivīdiem, kuriem tas nav nepieciešams.

Tas nozīmē, ka likumdevējs nav precīzi definējis subjektus, kuriem būtu pamats tikt atbrīvotiem no saistībām, kas tikušas uzņemtas ar patērētāju kredītēšanas palīdzību.

Šajā kontekstā ir jāpievienojas labklājības ministrijas norādei, ka, piemēram: “Vienlaikus vēlamies vērst uzmanību, ka invaliditāte pati par sevi nenozīmē, ka personas ir pakļautas parādsaistību riskam, un ne jau visas personas ar invaliditāti būtu atbrīvojamas no parādsaistībām. Visprecīzākais kritērijs ir personas ienākumu līmenis nevis invaliditātes statuss kā tāds. Ierosinām personām ar invaliditāti nenoteikt atsevišķu izņēmumu, jo visas personas ar invaliditāti, kurām ir noteikts trūcīgā vai maznodrošinātā statuss, pēc esošā regulējuma var būt atbrīvošanas no parādsaistībām subjekti.” (Pieejams:

<https://titania.saeima.lv/LIVS14/SaeimaLIVS14.nsf/0/15C31FBFC2D706FDC2258B560024D185?OpenDocument>). Arī šāda labklājības ministrijas norāde pietiekami precīzi ilustrē Apstrīdēto normu nepiemērotību: “Jāatzīmē, ja personai ir neliela vecuma pensija, tas vēl nenozīmē, ka viņa nevar nomaksāt savas parādsaistības, iespējams viņai ir īpašumi vai viņa darbspējīgā vecumā varēja atļauties nestrādāt, jo ģimenes ienākumi bija pietiekami, kā rezultātā personas pašas vecuma pensijas apmērs ir neliels.” (sk. turpat).

Patiesais fiziskās personas mantiskais stāvoklis ir vienīgais kritērijs, kas var kalpot par pienācīgu pamatu personas atbrīvošanai no saistībām, kas nozīmē, ka ar Apstrīdētājām normām izraudzītie līdzekļi nav piemēroti legītimā mērķa sasniegšanai.

Atbrīvošanas likuma 5.panta pirmās daļas 2.punkts paredz vienu no trim pazīmēm, pēc kurām paredzēta iespēja fizisko personu atbrīvot no parādsaistībām. Proti, visu fiziskās personas parādsaistību pamatparāda un blakus saistību kopējais apmērs nedrīkst pārsniegt 5000 euro. Tātad likumdevējs ir noteicis maksimālo parādsaistību apjomu, uz kuru var tikt attiecināta Atbrīvošanas likumā noteiktā procedūra. Maksātnespējas likuma 129.panta pirmās daļas 1.punkts kā vienu no fiziskās personas maksātnespējas procesa pazīmēm noteic to, ka personai nav iespēju nokārtot parādsaistības, kurām iestāties izpildes termiņš, un parādsaistības kopā pārsniedz 5000 euro. Tātad var secināt, ka likumdevējs Atbrīvošanas likumā norādīto maksimālo parādsaistību apjomu ir salāgojis ar Maksātnespējas likuma noteikumiem. Minētais regulējums ir jāvērtē kontekstā ar nepieciešamību pienācīgi līdzsvarot visu iesaistīto tiesību subjektu intereses.

Atbrīvošanas likuma 5.panta pirmās daļas 2.punkts pirms grozījumu izdarīšanas noteica, gan minimālo saistību kopējo apmēru (tam bija jāpārsniedz vienas valstī noteiktās minimālās mēneša

darba algas apmēru), gan maksimālo – 5000 euro. Tātad likumdevējs ir atteicies no minimālā parādsaistību sliekšņa, ko varēja traktēt kā zināmu ierobežojumu fiziskas personas atbrīvošanai no saistībām, kas vienlaikus disciplinēja parādniekus un paredzēja iespējas kreditoriem atgūt savus līdzekļus līdz noteiktai summai. Tādejādi secināms, ka likumdevējs nav līdzsvarojis visu iesaistīto subjektu intereses, jo ir pilnībā atteicies no minētā kompensējošā mehānisma un negatīvās mantiskās sekas pilnībā pārlīcis uz kreditoriem. Analogiski secinājumi attiecināmi arī uz Atbrīvošanas likuma 5.panta 2.¹ daļu, kas noteic, ka: “Uz parādsaistībām, kuras radušās no pārsnieguma kredīta, kredītkaršu, kredītlīniju vai līdzīga kreditēšanas pakalpojuma, netiek attiecināta šā panta otrās daļas 3. punkta prasība par to segšanu ne mazāk kā 20 procentu apmērā.”

Tātad secināms, ka ar Apstrīdētajām normām nav izvēlēts tāds tiesisks mehānisms, kas var kalpot par pamatu, lai visos gadījumos precīzi varētu noteikt no saistībām atsvabināmās personas patieso mantisko stāvokli. Nedz personas invaliditāte, vecuma pensijas saņemšanas fakts, noteikts bērnu skaits, nedz noteikts ienākumu līmenis konkrētā periodā pats par sevi nav pietiekams apsvērumš šī subjekta atsvabināšanai no patērētāju kreditēšanā uzņemtajām saistībām, jo neatbilst šī subjekta patieso mantisko stāvokli un spējas nokārtot savas saistības. Kā jau uzsvērts iepriekš, tad vienīgais patiesais un precīzais kritērijs, pēc kura taisnīgi būtu paredzēt iespēju noteiktos apstākļos un kārtībā atsvabināt personu no saistībām Atbrīvošanas likuma kontekstā, ir personas patiesais mantiskais stāvoklis.

Tātad secināms, ka likumdevēja izraudzītie līdzekļi nav piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai un ar to palīdzību šo mērķi nevar sasniegt vēlamajā kvalitātē.

Pamattiesību ierobežojuma samērīguma vērtēšanas ietvaros ir jāpārbauda arī tas, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami leģitīmo mērķu sasniegšanai, proti, vai leģitīmos mērķus nevar sasniegt ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kuri būtu tikpat iedarbīgi (sk. Satversmes tiesas 2018. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-21-01 19.punktu). Satversmes tiesa ir norādījusi, ka par saudzējošāku līdzekli atzīstams nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi var sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē un kurš no valsts un sabiedrības neprasa nesamērīgi lielu ieguldījumu (sk. Satversmes tiesas 2021. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2020-59-01 22. punktu). Gadījumā, ja tiek konstatēts kaut viens mazāk privātpersonu ierobežojošs līdzeklis, ir pamats atziņai, ka apstrīdētā norma nesamērīgi ierobežo

pamattiesības (sk. Satversmes tiesas 2009. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-42-01 17.2. punktu).

Satversmes tiesai, vērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmē noteiktajām pamattiesībām, nav uzdevums aizstāt likumdevēja rīcības brīvību ar savu viedokli par racionālāko risinājumu, taču tās kompetencē ietilpst pārbaudes veikšana par to, vai likumdevējs, ierobežojot personas pamattiesības, ir pienācīgi izvērtējis tādu alternatīvu līdzekļu esību, kuri pamattiesības aizskartu mazāk (sk. Satversmes tiesas 2010. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2009-85-01 19. punktu). Konstitucionālajai tiesai ir tiesības norādīt uz alternatīvu līdzekļu pastāvēšanu (Satversmes tiesas 2005. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-09-01 14.3. punktu), bet ar to nav jāsaprot visa alternatīvo līdzekļu apzināšana vai uzskaitīšana (sk. Satversmes tiesas 2009. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-42-01 17.2. punktu).

Kā iepriekš minēts, tad ar Apstrīdētajām normām izraudzītie līdzekļi paši par sevi nav piemēroti legītimā mērķa sasniegšanai. Neraugoties uz minēto, ir jāapsver tas, vai pastāv mazāk privātpersonu ierobežojošs līdzeklis, ar kura palīdzību izraudzīto legītīmo mērķi var sasniegt.

Atbrīvošanas likuma 2.panta pirmā daļa tieši sasaista fiziskas personas mantisko stāvokli un ienākumus ar spēju nokārtot savas saistības, kas uzņemtas patērētāju kreditēšanas ceļā. Kā norādīts iepriekš, tad kā vienīgais kritērijs, kas var kalpot par pamatu, lai personu atbrīvotu no uzņemtajām saistībām, ir šīs personas patiesais mantiskais stāvoklis. Būtiski uzsvērt, ka mantiskā stāvokļa noteikšanā būtu jābalstās uz precīzu informāciju, kas iegūta un izvērtēta noteiktā procedūrā.

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 36.panta pirmā daļa noteic, ka pašvaldības sociālais dienests pirms lēmuma par trūcīgas vai maznodrošinātas mājsaimniecības statusa vai sociālās palīdzības pabalsta piešķiršanu mājsaimniecībai vai atsevišķai personai mājsaimniecībā pieņemšanas izvērtē mājsaimniecības kopējos materiālos resursus, izmantojot valsts un pašvaldības informācijas sistēmās esošos datus un ievērojot noteiktus likumā paredzētus kritērijus.

Ministru kabineta 2020.gada 17.decembra noteikumi Nr.809 "Noteikumi par mājsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu" paredz trūcīgas un maznodrošinātas mājsaimniecības statusa noteikšanas kārtību. Tātad pastāv normatīvajos aktos noteikta procedūra un kritēriji, kas kalpo par pamatu noteiktu atziņu izdarīšanai par konkrētas personas vai mājsaimniecības mantisko stāvokli.

Arī Atbrīvošanas likuma pamata redakcijā izvēlētā pieeja balstījās uz to, ka no parādsaistībām var tikt atbrīvota tikai tā fiziskā persona, kurai pēdējo 12 mēnešu laikā pirms pieteikuma iesniegšanas vismaz trīs mēnešus ir bijis trūcīgā vai maznodrošinātā mājāsaimniecībā esošās personas statuss. Tātad likumdevējs bija ņēmis vērā nepieciešamību pēc noteiktiem kritērijiem un normatīvajos aktos noteiktajā procedūrā pārliecināties par personas mantisko stāvokli, lai varētu šo subjektu atbrīvot no uzņemtajām saistībām.

Ja likumdevējs ir izdarījis izvēli par noteiktu personu grupu īpašo aizsardzību vai paplašinājis to personu loku, kuram var tikt piemērots Atbrīvošanas likums, tad līdztekus Apstrīdētajām normām bija jānostiprina mehānisms, kas var kalpot tam, lai tiktu ņemts vērā personas mantiskais stāvoklis.

No minētā var izdarīt secinājumu, ka pastāv vismaz viens privātpersonu mazāk ierobežojošs līdzeklis, ar kuru palīdzību ir iespējams sasniegt leģitīmo mērķi. Piemēram, līdztekus Apstrīdētajām normām Atbrīvošanas likumā var paredzēt, ka visos gadījumos personai, lai to varētu atzīt par subjektu, kurš atbrīvojams no saistībām, noteiktā periodā ir bijis jābūt trūcīgā vai maznodrošinātā mājāsaimniecībā esošās personas statusā. Tādejādi varētu tikt sasniegts mērķis, proti, noteiktas personu grupas varētu atgriezties ekonomiskajā aprītē, bet vienlaikus pastāvētu iespēja pārliecināties par šajā personu grupā ietilpstošo fizisko personu mantisko stāvokli procedūrā, ko ir izstrādājusi un piemēro valsts.

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka alternatīvu risinājumu kontekstā ir jāvērtē tas, vai tie neprasa pārmērīgu valsts vai sabiedrības resursu ieguldījumu (sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-31-01 20.2.punktu). Iepriekš norādītais alternatīvais risinājums nekādā mērā neradītu pamatu pārmērīgam valsts vai sabiedrības resursu ieguldījumam, jo trūcīgā vai maznodrošinātā mājāsaimniecībā esošās personas statusa noteikšanai jau pastāv tiesiskais regulējums un kritēriji.

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka no taisnīguma principa izriet nepieciešamība iespēju robežās līdzsvarot pretrunīgās iesaistīto pušu intereses (sk. Satversmes tiesas 2018.gada 6.jūnija sprieduma lietā Nr.2017-21-01 19.punktu). Kā minēts iepriekš, tad Atbrīvošanas likuma 5.panta pirmās daļas 2.punkts un 5.panta 2.¹ daļā ietvertais regulējums neatspoguļo centienus līdzsvarot pretrunīgās iesaistīto pušu intereses. Aplūkotsais regulējums negatīvās mantiskās sekas pilnībā pārliet uz kreditoriem. To apliecina tas, ka netiek paredzēts minimālais parādsaistību apjoms, kas varētu tikt vērtēts Atbrīvošanas likuma kontekstā. Tas arī atbrīvo no pienākuma segt vismaz

20 procentus no savām saistībām, kuras radušās no pārsnieguma kredīta, kredītkaršu, kredītliniju vai līdzīga kreditēšanas pakalpojuma. Gan minimālā saistību sliekšņa noteikšana, gan arī noteiktas saistības, kuras radušās no pārsnieguma kredīta, kredītkaršu, kredītliniju vai līdzīga kreditēšanas pakalpojuma, daļas izpilde ir atzīstami par privātpersonu mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, ar kuru palīdzību izraudzīto leģitīmo mērķi var sasniegt.

Tātad secināms, ka pastāv par Apstrīdētajām normām saudzējošāks līdzeklis, kas būtu piemērots un efektīvs leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, lai konstatētu, vai apstrīdētā norma ir atbilstoša jeb proporcionāla, ir jānoskaidro, vai labums, ko sabiedrība iegūst, ierobežojot privātpersonas tiesības, ir lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu (sk. Satversmes tiesas 2010.gada 30. marta sprieduma lietā Nr.2009-85-01 20.punktu).

Tātad ir jānoskaidro, vai ar Apstrīdētajām normām noteiktais īpašuma tiesību ierobežojums, kas paredz neiespējamību pilnībā vai daļēji tiesīgajam subjektam atgūt no patērētāja kreditēšanas rezultātā pie fiziskās personas nonākušos naudas līdzekļus, nodrošina sabiedrībai lielāku labumu par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu.

Pie apstākļiem, kuros ar Apstrīdētajām tiesību normām ir radīts tāds tiesiskais mehānisms, kas nenodrošina pietiekami precīzu iespēju pārliecināties par tiesību subjekta atbilstību iecerētajām tāda subjekta pazīmēm, kas būtu atbrīvojams no patērētāju kreditēšanā uzņemtajām saistībām, nav pamata precīzi vērtēt sabiedrības ieguvumus iepretim indivīda tiesībām nodarītajiem zaudējumiem. Ja Apstrīdētās normas pieļauj iespēju no saistībām atbrīvot subjektu, kuram tas patiesībā nav nepieciešams, tad sabiedrības ieguvums – sabiedrības kopējās labklājības un citu personu labklājības veicināšana caur konkrētas personas atgriešanu ekonomiskajā apritē, netiek sasniegts. Tas nozīmē, ka sabiedrībai nav ieguvumu un tātad tie nevar būt lielāki par kreditētājam vai tā cesionāram nodarīto zaudējumu.

Tātad ar Apstrīdētajām normām noteiktais pamattiesību ierobežojums nav samērīgs un tādejādi nav atbilstošs Satversmes 105.panta pirmajiem trim teikumiem.

Apstrīdēto normu pieņemšana nav notikusi pretrunā ar Satversmes 1.pantā ietverto tiesiskās paļāvības aizsardzības principu, jo Pieteikuma iesniedzējai nebija pamata paļauties uz to, ka Atbrīvošanas likumā netiks veiktas izmaiņas. Pieteikuma iesniedzējai kā lietpratējai, kas darbojas

uz licences pamata konkrētā uzņēmējdarbības jomā, nevarēja nebūt zināms tas, ka Atbrīvošanas likumā paredzētajā kārtībā no saistībām, kas uzņemtas patērētāju kreditēšanas ceļā, vairāku gadu laikā ir ticis atbrīvots izteikti neliels fizisko personu skaits.

Minētais aplūkojams ciešā sasaistē ar likumdevējam uzlikto pienākumu vērtēt pieņemtā regulējuma efektivitāti. Satversmes tiesas praksē ir atzīts, ka noteiktos apstākļos likumdevējam ir jāveic pastāvošā tiesiskā regulējuma grozīšana, lai varētu pienācīgi reaģēt uz mainīgajiem dzīves apstākļiem (sk. Satversmes tiesas 2015. gada 8. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-07-03 19. punktu). Latvijas konstitucionālā tiesa ir uzsvērusi, ka likumdevējam ir jāreaģē uz tiesisko attiecību veidošanos un attīstību valstī (sk. Satversmes tiesas sprieduma lietā Nr. 2020-49-01 18.2. punktu). Kā redzams, tad Saeima ir reaģējusi uz faktu, ka Atbrīvošanas likuma regulējums ir ticis izmantots reti, kas pats par sevi nav uzskatāms par pretēju Satversmes 1.pantā ietvertajam tiesiskās palāvības aizsardzības principam.

Ievērojot visu iepriekš minēto, vēršu Satversmes tiesas uzmanību uz to, ka Fiziskās personas atbrīvošanas no parādsaistībām likuma 4.panta pirmās daļas 2.un 5.punkts un 5.panta pirmās daļas 2.punkts un 2.¹daļa nav atbilstoša Latvijas Republikas Satversmes 105.panta pirmajiem trim teikumiem.

Ar cieņu
tiesībsardze

Karina Palkova